

Het Alledaagse in een Bezield Leven

Het verbonden zijn en deel zijn van, begrip over leven, dood en werkelijkheid... waar en wanneer dingen plaatsvinden.... Hoe denk jij over onze existentie? De synergie tussen kunst, wetenschap en spiritualiteit zijn thema's die de kunstenaars Louwrien Wijers en Egon Hanfstingl aan het hart liggen en met mij bespraken. We wisselden onder andere gedachtes uit over geschiedenissen en taal, onze alternatieve levensstijl en ons bioritme, tijd, ademhaling en de hersenhelften, leersystemen en opgroeien, overdracht en de directe perceptie, bewustzijnsvormen, hoe en wat te eten, het land en economische modellen, de moeder en her-boren worden, kunst maken en inspiratiebronnen, verschillende mensen van wie we en waar we leerden, collectiviteit en klank, ruis, interventies en zelf-loze intentionaliteit, en uithoudingsvermogen.

– Janneke van der Putten, 2023.

Inhoudsopgave

Aankomst	p. 3
Gebeurtenissen	p. 3
Dialogoog	p. 4
Alternatieve levensstijl	p. 6
De zon	p. 6
Waak- en slaapritme	p. 6
Elektriciteit	p. 7
De ademhaling en de hersenhelften	p. 8
Leraar	p. 8
Tijd	p. 9
Cyclisch tijdsperspectief	p. 10
Kalender	p. 10
Tijdsgeest	p. 11
Navigatie en windrichtingen	p. 11
Dagritme	p. 11
Leersystemen en opgroeien	p. 12
Overdracht en de directe perceptie	p. 13
Twee soorten bewustzijn	p. 14
A-ha moment	p. 14
Toevalselementen als benadering	p. 15
Het land en basisinkomen	p. 15
Economische modellen en geografie	p. 16
Duurzaam land	p. 17
De moeder	p. 17
Her-boren	p. 19
Kunst maken	p. 19
Inspiratiebronnen	p. 20
Collectiviteit en klank	p. 20
Ruis	p. 21
Zelf-loze interventie	p. 21
Uithoudingsvermogen	p. 22
Notities	p. 23
Colofon	p. 28
Contactgegevens	p. 29

Aankomst

Op 25 april 2023 reisde ik af naar het Friese hoge noorden waar ik Louwrien en Egon bezocht in hun werkruinte te Ferwert. Egon wachtte mij op bij de bushalte, net buiten het dorp. Vanuit daar zagen we de Zeedijk aan de ene kant. **Egon:** "Achter de dijk is het Wad, en dat is deel van de Noordzee." Daar hing een dichte grijze lucht boven. Aan de andere kant zagen we de terp, waarop een middeleeuws uitzierende, bakstenen toren en kerk op gebouwd zijn. De terp is, naar Ergon mij uitlegde, een door mensen gemaakt verhoogd stuk grond. Ten tijde van hoogwater schuilden de bewoners vroeger in de toren. Er waren toen nog geen dijken, en de terp met toren gaf de enige noodhulp. De toren was toen ook nog niet een kerktoren. Pas later is de toren deel geworden van de kerkelijke macht.

Ferwert inlopend was de verhoogde ligging van het dorp zelf ook duidelijk te zien. We liepen door kronkelende straatjes langs de ommuurde begraafplaats, die de kerk omringt, toen een plotselinge bui begon. Louwrien kwam ons tegemoet door de deur van het beglaasde pand al open te doen, en zo kwamen we met de regen binnen. Het kan zijn dat ik naar binnen rende. Het was nog net de situatie waarin een paraplu of regenponcho om het even is.

Gebeurtenissen

Er wordt gezegd dat met de regen binnenkomen een zegen is, merkte Louwrien op. Een geluksteken voor mij. En toen Louwrien een steranijs in haar bord vond tijdens de warme maaltijd, kon zij een wens doen. Louwrien moest er even over nadenken. Ik bedacht dat de wens gedaan kon worden totdat het bord leeg was. "Nou dan is het makkelijk", zei Louwrien. "Maar niet verklappen wat de wens is!" lachten Egon en ik. Ontspannen en vol geestdrift reisden we zo de middag door tot de vroege avond, toen de zonneschijn ook binnenkwam. We volgden ons dialoog volgens een spontane en natuurlijke ordening, en pauzeerden wanneer we wilden gaan eten. De kerkklokken luidden na het bespreken van mijn laatste vraag, en zo klonk het einde.

Op weg naar de bushalte, wezen Louwrien en Egon mij op de toren van Het Laage Noorden die in de verte te zien was, wat mij een mooie ruimte lijkt om mee te resoneren. Louwrien stemde in en verheugde zich ook op deze mogelijkheid. Het is mooi wanneer men afscheid kan nemen door te genieten van iets dat wellicht in het vooruitschiet ligt, een toekomst dat men gezamenlijk kan vieren. Zodoende wordt het beëindigen van een gedeelde tijd verzacht met een hoopvolle gedachte. Het is mooi wanneer men vreugde beleeft in een wens.

Toen ik net in de bus zat, parkeerde Louwrien langs te weg en stapte even uit om mij nog uit te zwaaien. In de trein terug groetten de wolken en de zon daartoe, terwijl ze zich samen tot een oog vormden. Voor mij heeft iedere verschijning en aanwezigheid de potentie een orakelend dialoog partner te zijn. Zoals Louwrien zei: “We hebben het allemaal al in ons.” Ik dacht zelf toen ik de lucht aanschouwde, dat het een geluk is voor alle reizigers die door passages heen gaan. Ik zie dit als een manier om het leven creatief en vitaal te ervaren, simpelweg betekenisvol in dat wat niet benoemd hoeft te worden. De animistische benadering hiervan is waarschijnlijk dat alles verklaard kan worden en er in alles een geest huist.

Het idee spreekt mij aan om de dingen in vorm van energie te zien, zonder daar een duale goed of kwaad aan te verbinden. Ik stelde een vraag rondom de schijnbare tegenstellingen, wat we worden en wat we zijn, en hoe ons innerlijk en de buitenwereld één geheel vormen. **Janneke:** “Hoe worden wij, in relatie met wat wij ons toe-eigenen en met wat om ons heen is, hoe beïnvloed dat ons zijn?” **Egon:** “Ja...” **Janneke:** “Als je contempleert, als je naar iets kijkt, dan wordt je daar ook deel van.” **Louwrien:** “Ja helemaal.” **Egon:** “Ja. Als je iets ziet dat een positief effect heeft op je geest, als je daar blij van wordt. Dan heeft het zo een effect. En als je er niet blij van wordt, dan heeft het zo een effect. Dat bedoelen ze ook met de Sattva Rajas Tamas, de drie Gunas [1]. Van het ene wordt je depressief, en van het andere wordt je vrolijk.” **Janneke:** “Ja zo simpel als dat is het.” **Egon:** “Ja maar dat is allemaal gerelateerd aan je eigen geest. Dan heb je je absolute zijn, die kent geen verschil tussen goed of slecht. Dus zo gauw je een lichaam hebt en dualiteit... en begint met oordelen en zo... Maar met een Boeddha, daar kun je messen in de buik steken of heel lief tegen zijn...” **Louwrien:** “Die voelt altijd dezelfde liefde naar jou toe.” **Egon:** “Dat zijn de eigenschappen van de Boeddha, wat ze zeggen in het Boeddhisme. Maar iedereen heeft de boeddha-natuur. In je potentie ben je een Boeddha.” **Janneke:** “Ja.” **Egon:** “Hoe minder je Boeddha bent, hoe meer raak je beïnvloed met je buitenwereld.”

Dialoog

We begonnen over de tafel te praten: een grote, witte, rechthoekige tafel. Toen ik aankwam was het nog een salontafel, bedekt met een mooi handgemaakt patchwork kleed, het geschenk van een buurvrouw. Daarna werd het netjes opgeborgen en werd de tafel volledig en leeg, een werktafel. Het zou een begin zijn van onze uitwisseling en baarde verlangen naar het werk: onze creativiteit zou iets laten ontstaan uit deze samenkomst. Louwrien vroeg mij waar ik wilde zitten. Ik antwoordde haar met de vraag waar zij wilde zitten; wellicht was haar plek namelijk de plek die ikzelf prefereerde? Ik koos de plek met het uitzicht op de raamwand en de straat, het plein

en voor-oorlogse architectuur, de kerk, en een grote boom. Louwrien zat tegenover mij in haar gebruikelijke stoel, met de rug naar de ingang en raamkant, uitkijkend naar de keuken. Egon zou aan het hoofd zitten met de rug naar de muur en de kamer inkijkend; daar waar hij ook altijd zit. Ik was blij dat ik mij dus niet bezwaard hoefde te voelen en dat ik niemand's vaste plek innam. Het tegenover zitten is vaak een op de spits drijven van iets, het tegenover elkaar zetten is confronterender. Het zitten met zicht op buiten is erg verwelkomend. Het leek de plek die werkelijk bestemd is voor gasten en leek de situatie te creëren voor wat 'een goed gesprek' genoemd kan worden. Tijdens dit weerzien, na vele jaren dat we elkaar niet meer hadden gezien of gesproken, leek de tijd stil te hebben gestaan, en leek het een verdieping en vervolg op eerdere collectieve momenten, tijdens verschillende soorten evenementen. Maar nog niet eerder hadden we zo de koppen bij elkaar gezet.

Louwrien had een wit A4-tje en een pen naast haar liggen. Hierop schreef zij mijn geboortedata en -tijd om deze volgens de numerologie te kunnen interpreteren – de numerologie, als zijnde de basis van de Indiase astrologie vertelde Egon. We videobelden nog even met mijn partner en mijn vader samen, om de geboortetijd te checken, te groeten, en het was ook de gelegenheid om even de oren te zien en over de grootte ervan uit te wisselen. Dat was erg leuk. Zij waren namelijk net als ons ook bezig aan de eettafel. Ik leerde dus van Louwrien en Egon oren te lezen. En hoe het dieet en voorouderlijk dieet geduid kan worden aan de oren en ook aan de lichaamsbehandling. We hebben daaropvolgend een fascinerende uitwisseling gehad over wat voedsel is, en wat het doet. Ik had mijn zelfgemaakte kombucha meegenomen, een potje gevuld met grote, luxuriëuze dadels, en drie sinaasappelen.

Egon was de dag ervoor juist op zoek gegaan naar dadels, maar tevergeefs. De kombucha viel goed in de smaak, en we dronken ook bijzonder fijne gefermenteerde thee uit China. Ik vertelde over mijn enorme collectie theekruiden, en Egon wist precies te vertellen hoe, in welke omstandigheden en met welke combinatie, mijn gedroogde heermoes uit de tuin gebruikt kon worden. Egon beschreef ook de verschillende soorten dadels en waar ze vandaan komen, langs welke rivieren en op welke gebieden ze groeien. De Iraanse dadels zijn mijn favorieten meestal, deze zijn iets vierkanter dan diegenen die ik had meegenomen; met een dunnere huid, en vochtig van binnen. Heel anders dan deze grote dadels, die, zoals die uit Mauritanië, dichter van constitutie zijn. We spraken over de delta en de Rhijn, de Alpen die eigenlijk tot hier aan in het Rhijn landschap reiken, en over het economische-politieke Rhijn model. We hadden het over het bezetten van het land en de aarde. Dit zag ik als een opstap om met mijn vragen te beginnen.

Alternatieve levensstijl

Janneke: “Wat mij interessant leek om met jullie of met jou te bespreken is het cyclische, waar ik veel mee bezig ben.” **Louwrien:** “Ja.” **Janneke:** “Dus met de zonsopgang en de zonsondergang, en ik ben bezig met onderzoek in hoe mijn levensstijl ook mijn kunstenaarschap is. Dus met een alternatieve levensstijl met een kunstperspectief zeg maar. Ik ben ook begonnen met ’s avonds geen elektrisch licht aan te zetten, omdat dat een soort verlenging is van de zon, en om ook te voelen wat die donkerheid, een soort onbewustheid brengt. Dat je niet alles visueel hoeft te zien en te doen. En toen hoorde ik van Rory dat jullie ook vrij dicht op zo een manier leven.” **Louwrien:** “Absoluut.” **Janneke:** “Omdat jullie niet zo veel met elektriciteit in de avond bezig zijn.” **Louwrien:** “Nee.”

De zon

Janneke: “Mijn sterkste referentie is dat ik Noord-Indiase zang gestudeerd heb. Dhrupad. Dat is de oudste zangstijl of muziekstijl, en één oefening was, wat mij eigenlijk overtuigde om daarmee verder te gaan – dat heeft echt alles bij mij veranderd, dat is dat je de klinker /a/ vóór zonsopgang zingt, op een lage toon, dus aanhoudend.” **Louwrien:** “ Mooi!” **Janneke:** “ Dus dan zing je ‘aaaa’ en dan hoor je die microverschillen, en dan begin je dat ook als een soort lange lijn te leren zien. En die praktijk heeft eigenlijk alles bij mij beïnvloed, dus mijn levens... mijn werk, alles is eigenlijk daarmee verbonden op een bepaalde manier.” **Louwrien:** “Goed zo.” **Janneke:** “Ik ben ook veel in Peru geweest en voel dicht bij die cultuur, hoe de voorouders in die regio zonneklokken achtergelaten hebben en zich bezig hielden met de zonsverering. Ik heb daar vaak met de equinox en de zonnewende acties gedaan. Dus dat is mijn tweede referentie. Acties die ook ter erkenning van het landschap zijn, van de relatie met de plek waar je bent tot de zon, bijvoorbeeld tijdens de equinox, waarbij relaties tussen de astronomie en de geografie worden erkent. Ik wilde graag met je uitwisselen ook vanuit het Nederlands, vanuit deze geografie en deze tijd ook.”

Waak- en slaapritme

Louwrien: “Ja. Dus ik ben van ‘41, dus dat is een stukje eerder dan jij, en... dus ik heb niet dat, dat is niet Nederlands dat wat je nu zegt. Dat is .. dat heb ik geleerd toen ik al in Japan geweest was met de Trans-Siberian Express en daar in een tempel gezeten had en daar iemand in die tempel, eh.. je zit daar dus van vier uur ’s morgens tot negen uur ’s avonds op een kussen. En, dat is zenboeddhisme. En je praat helemaal niet, er wordt helemaal niet gesproken. En dat is iets dat heel diep

gaat dus. Toen op een bepaald moment zei een heel groot Boeddha beeld wat buiten stond en wat ik net kon zien: "Alles wat je hier hoort komt uit India. Je moet naar India gaan." En het volgende jaar kwam ik iemand tegen in witte kleren, en eh, die komt op de Brouwersgracht nota bene, bij het Melkmeisjesbruggetje in Amsterdam, en hij zegt: "Je moet naar India komen, en je moet Ramana [2] lezen." Dus Sri Ramana is een hele nieuwe leraar eigenlijk in India. Dus ok, ik ga naar India. Ik ga uiteindelijk 25 keer naar India. En hij vertelde ons: "Je moet vóór zonsopgang, half uur vóór zonsopgang opstaan." En eh, dat is heel erg prettig, heb ik ervaren. Dus ik ben het... dus toen ik hem tegenkwam was het 1977 dus dan ben ik denk ik eh, hoe oud ben ik dan, van '41 '51, '61, '71, dan ben ik al in de 30. Dus dan begint pas voor mij die macrobiotiek, dat eten van 'granen, groente, bonen' dat doe ik al vanaf mijn 27ste. Dus dat eten op een manier die bij ons lichaam past. Dat eh heb ik al heel lang gedaan. En dan tien jaar later, dan kom ik pas India tegen. En dan half uur vóór zonsopgang opstaan, want tien minuten vóór zonsopgang, voordat de zon opgaat krijgt..komt er een heleboel energie, eh naar beneden. En als jij dan recht op zit, dan krijg je die energie. Dus... en je hoort het ook aan de stemmen van de vogeltjes en van..." **Janneke:** "Ja." **Louwrien:** "Iedereen is tien minuten voor zonsopgang helemaal bezig. En als jij dan ook rechtop zit dan krijg je diezelfde energie mee. Dus je wordt dan heel ander mens. Dus je bent niet meer dat slome Hollandse lichaam dat zich eigenlijk helemaal niet realiseert hoe de dag in elkaar zit. Nou dus dat vind ik..vond ik heel erg prettig.

Elektriciteit

En toen eh, in '78 kreeg ik dat huis, waar ik op moest passen hier, in Friesland. Eh want niemand durfde in dat huis te wonen. Want het had geen water, geen elektriciteit. Maar dat was het niet. Het was omdat die man die daar gewoond heeft, heel lang, eh dus, hij was daar geboren, hij was naar Canada gegaan, eh geïmmigreerd min of meer, en zijn moeder woonde nog in dat huis, en kon helemaal niet aarden in Canada dus hij kwam terug, en zijn moeder was er nog, zijn moeder overleed, en hij bleef in dat huis wonen. En die man heb ik nog gezien, want hij werd uit het huis gehaald, en in een bejaardentehuis gezet. En hij kwam iedere dag op de fiets van het bejaardenhuis naar zijn huis kijken. En, dat heb ik gezien omdat mijn vriend, Ben d'Armagnac [3] had het huis gekocht, en toen was ik daar op bezoek, want hij woonde daar, en dan zag ik die man. Maar toen hij overleden was en ik daar ook en ik uitgenodigd werd om naar dat huis te komen, toen begreep ik pas waarom die mensen allemaal niet in dat huis wilden wonen. Want dat huis stond daar nog met alle meubels van die hij ook al gehad had, en hij is dus, heeft dus in dat huis blijven wonen. En 's avonds om een uur of twaalf begonnen alle kaarsjes die ik aan had, te zwabberen. En toen dacht ik: "Oh gossie, dat is de oude Hendrik." Dus ik

zei: “Nou ik zal heel goed voor het huis zorgen, ik zal heel goed doen wat er gedaan moet worden.” En, nou, na een tijd was hij weg. Want het is zo dat mensen als ze overlijden, hun gehechtheid brengt hun naar een plek. En in dit geval, daarom moet je eigenlijk een huis meteen leegruimen en ook de kleren meteen wegdoen, want anders gaat een mens heel graag weer op diezelfde plek rondhangen. Nou in dit geval was het dus zo dan wordt je een dolende geest en dan moet je alsnog zoeken naar een reïncarnatie. En ik hoop echt dat hij die gevonden heeft, dus...

Nou en omdat ik in dat huis kwam ontdekte ik hoe heerlijk het is om niet het licht aan te doen 's avonds. Want die elek.. er is daar he.. in de omtrek, is de eerste dichtstbijzijnde burens een kilometer ver weg, nu nog steeds, dus het is helemaal glad land, er wordt steeds iets verbouwd, 66 hectare land om dat huisje, wat ietsje hoger ligt, heen... per ongeluk daar nog staat, en eh nou dus je hoort niks, je ziet niks, je bent helemaal met de natuur. En dan ga je ja, om negen uur, valt je lichaam gewoon om. Het wilt graag slapen nu, het is donker, dus je gaat slapen. Nou dat is op zich, eh, goed om dan dichtbij de natuurlijke manier van leven te komen, want dan kun je ook. Ja want rust nemen is heel belangrijk eh. Net precies had je het over slapen.

De ademhaling en de hersenhelften

Als je op deze kant gaat liggen, gaat deze hersenhelft meer werken. En, als je op dit hoofd, deze kant gaat liggen, gaat dit neusgat werken. Dus als je niet kunt slapen kun je het beste eventjes omdraaien want dan gaat een ander hersenhelft werken. Dus bij de linker neusgat... Oh, ik zeg links maar dit is rechts... eh... Dus bij het rechterneusgat werkt het linker hersenhelft en bij het linkerneusgat werkt het rechterhersenhelft. Dus dat zijn dingen die je ook in die stilte van de nacht daar in dat huis dat geen elektriciteit en water heeft ja, en dat kun je allemaal uitvinden en dan kom je veel dicht bij het leven. (...) Want ik vind die hersenhelften ook zo belangrijk. Dat we... beide, want de rechterhersenhelft is heel praktisch, en de linkerhersenhelft is heel filosofisch. Dus als je in problemen zit die praktisch zijn... en je kunt daardoor niet slapen, dan ga je gewoon op je andere zij liggen, want dan kom je in de filosofische gedachten, die heel anders zijn. Dat is zo iets bijzonders, dat werkt meteen. Dus dat zijn toch dingen, dat die neusgaten, dat die met je hersenhelften te maken hebben, dat vind ik eigenlijk wel een basiskennis voor mensen om mee te leven.”

Leraar

Janneke: “Ja... Ja interessant om er zo over na te denken. Waar kwamen deze

referenties vandaan...?” **Louwrien:** “Ja dat is India. Er is één leraar, diezelfde leraar, die ik op het Melkmeisjesbruggetje tegengekomen ben, en die heet Harish Johari [4], en die is tot 1999 naar Nederland ieder jaar gekomen en heeft les gegeven. Dus ik heb zijn lessen gevolgd van '77, '78, januari '78 stond ik voor z'n voordeur, en van '78, nou 21 jaar of zo, '78, '88, '98... ja. Twintig jaar zijn lessen heb gevolgd, en als hij bij mij thuis, bij mij thuis, dus... eh gelogeed. Dat betekende dat het huis vól met mensen was die overal vandaan kwamen, die ik overal liet slapen in huis, en eh, Egon heeft hem ook gekend, want eh, toen, Egon tevoorschijn kwam toen zei hij, wij mochten Dada zeggen, dat betekend oudere broer, toen zei Dada: “Waar heb je die gevonden?!” “Ja, en hij komt uit Duitsland.” Nou wat zag Dada in Egon, dat ie met eten kan omgaan. En dat kan bijna niemand. Niemand kookt, niemand weet wat eten is, en eh, nou dat was ie, en eh Egon heeft ontzettend veel van Dada geleerd en ik heb heel veel boeken, alles wat hij aan lessen gaf, uitgeschreven...uit zijn gekomen enzovoorts.

Dus ik ben van één leraar afhankelijk behalve dat ik van deze leraar (Swami Narayan Rishi [5]) de numerologie van geleerd heb, dat is weer een veel ouder iemand. En op één of andere manier had ik een hele goede relatie met hem en ehm, hij was 106 toen ik hem voor het laatste keer zag, en toen zei hij tegen mij: “Tussen 2020 en 2042 gaat 2/3 van de mensheid verloren, verongelukt...” hoe noem je dat, raken we kwijt, “...door één oorzaak. En ik weet niet wat de oorzaak. En ik weet niet wat de oorzaak is maar de horoscoop verteld dit.” Ja heel gek dat dat het laatste gesprek was dat ik met hem gehad heb, en ja nu denk ik daar natuurlijk altijd aan. Want ik denk dan, het zal wel het klimaat zijn. Eerst dacht ik nou het wordt misschien Covid.. Corona, maar...”

Tijd

Janneke: “Ik heb het gevoel dat jij ook veel weet van levensfases... Hoe zie je dat, heb je een gevoel van tijdindeling voor je eigen leven? Ik ben mij er zelf vaak van bewust... wanneer het tijd is om iets nieuws te doen, dus dat je het gevoel heb van: “Dit is deze periode van mijn leven... zo gaat het nu verder, dit is nu tijd voor dit...”

Egon: “Hèh...” **Louwrien:** “Daar ben ik niet zo goed in, dat weet ik eigenlijk niet. Kan ik niet helemaal zeggen dat ik daar bewust mee bezig ben. Is dat zo Egon, ben ik daar bewust mee bezig?” **Egon:** “Euh, op zich moet je daar helemaal niet mee bezig zijn. Dat is een psychologische tijd, dat heeft niets met de realiteit te maken... het nu is de echte tijd. Nu.” **Janneke:** “Ja.” **Louwrien:** “Ja. *The time is always now.* [6]”

Egon: “Dus als je in een toekomst begint te denken dan, ben je op zich eh...met een constructie bezig. Dus op zich is het dan nutteloos. Want als je nu op het moment leeft dan leef je helemaal optimaal en daardoor ontstaat de toekomst ook. Wat je nu

doet beslist ook wat je in de toekomst doet. Dus ja..."

Cyclisch tijdsperspectief

Janneke: "Hoe zien jullie het cyclische tijdsperspectief? Omdat we hadden het over zonsopgang, zonsondergang..." **Egon:** "Ja het is toch gewoon in de natuur, die is er altijd. Dat is chronologische tijd." **Janneke:** "Met cyclische tijd bedoel ik dat dingen herhalen..." **Egon:** "Ja maar dat is ook gewoon..." **Louwrien:** "Ja maar bijvoorbeeld eh, als je ziet hoe onze wereld is, en je kijkt hoe het zich ontwikkelt, dan heeft Sri Yukteswar [7] eh in 1894 op verzoek een boekje [8] gemaakt, waarin hij laat zien dat wij in 24 duizend jaar van een paradijs helemaal naar beneden gaan naar de meest donkere tijd, de middeleeuwen, de duistere middeleeuwen, en dan weer naar boven gaan, naar weer een paradijstijd die veel langer is dan alle andere tijden en waarin wij allemaal alles weten. Dus die rondgang die we maken, ja dat is de natuur...die geeft ons die... Dus we zitten nu al een heel eind recht voorbij de elektriciteit, en dan komen we in de magnetische tijd, en dan komen we in de paradijs tijd. Dus je merkt ook dat mensen nu meer met magnetisme bezig gaan. En dat is dus het volgende, het kennen, het weten van magnetisme. En het leuke van de natuur is dat altijd alles in evenwicht is. Dus, eh, als een man en een vrouw gaan trouwen, en ze zijn eigenlijk niet goed in evenwicht, dan hup, komt er een kind, dat die twee in evenwicht brengt. Dus het is echt niet te geloven hoe precies de natuur is in het brengen van evenwicht. Dat we daar gewoon op kunnen vertrouwen. Dat is natuurlijk veel leuker om te weten hoe het werkt. Dus zodat je zoals jij nu een vriend hebt die echt meer dan zes maanden voorbij jou is, jullie kunnen elkaar heel goed zien en ze zeggen nou dat wordt een... Normaal zeg je dat wordt een eeuwig durende relatie. Dus, wat een geluk, dat je zo iemand getroffen hebt. Want dat geeft aan dat je geen handelingen hoeft te doen om dat goed te maken, die verstandhouding. Terwijl heel veel mensen moeten een kind maken alleen maar om met elkaar te kunnen blijven."

Kalender

Egon: "Als je aan dat cyclische denkt, dan denk je dus ook aan één jaar. De Maya's, die dachten ook cyclisch. We zijn nu op het punt aanbeland van de tijd van het doen, volgens de Maya's dan, niet het einde van iets, maar het begin van de nieuwe tijd, volgens wat de Maya priester gezegd heeft." **Louwrien:** "Hoe lang?" **Egon:** "Eh... iets van 21 duizend jaar of zo. En in die eerste tijd krijg je heel veel *trouble*." **Louwrien:** "Daar zitten we nu in." **Egon:** "En het ziet er al naar uit dat we in een hele moeilijke periode komen. En daarna wordt het weer beter. Maar de naam van deze tijd is dus de tijd van het doen. Niet meer alleen maar praten, maar doen." **Louwrien:** "En wat tijd betreft bestaat ook de as van de aarde..." **Egon:** "2012." **Louwrien:** "...Die as die

verschuift. En die is nou net in 2012 weer terug geschoven. En dan, hetzelfde wat Egon zegt, over de tijd die... dan krijg je onrust. Dus als je op weg bent naar het keerpunt krijg je al onrust. En als het keerpunt net geweest is krijgt je weer onrust, en dan langzaam wordt het weer beter, tot je weer tot het volgende keerpunt komt. Dus ... zo zijn er eigenlijk cyclische toeren op allerlei manieren.”

Tijdsgeest

Egon: “Maar als je nu kijkt, we hebben in 1990 het *Art Meets Science* project gedaan. Toen was net de val van de muur, iedereen was er mee bezig. Wij hebben gewonnen en zo... toen gingen we lekker in de materie, neo-kapitalistisch en blablabla, nou daar komen we nu weer uit en wat hoor je nu: “Oh, *Art Meets Science* dat klinkt alsof het gisteren geweest is!” Dat is ook weer een cyclus. Wij denken: “Ja wij maken in 1990 *Art Meets Science* en dan in 2010 is iedereen... Denken de mensen ook zo.” Is helemaal niet zo. Iedereen gaat weer heerlijk in de materie, helemaal. En dan later in 2020, 2023 of wat, dan komen weer mensen met: “Oh ja dat is precies wat we nodig hebben.” En je zou weer een nieuwe *Art Meets Science* kunnen maken. Nou ja dan zie je ook weer zo een cyclus.”

Navigatie en windrichtingen

Janneke: “Wat ik interessant vind als je het hebt over magnetisme. Ik ben zeer geïnteresseerd in de zonsopgang en het oosten. Daar heb ik over geleerd van een astrogeograaf uit Ecuador, Cristóbal Cobo [9], die heeft het over ‘Quitsato’, dat betekent het midden van de aarde. En wat hij voorstelt is dat we de atlas niet representeren met het noorden in het centrum, midden, maar dat we het oosten boven aan zetten. Zodat we evenaar als verticaal middenpunt heb. En daar heb ik veel mee gedaan met dat idee dat het oosten ons navigatiepunt is, niet alleen voor mensen maar ook voor dieren. De zonsopgang... Natuurlijk is het magnetische noorden ook een navigatiepunt voor vogels en met de noordster die er naast zit voor de mariniers uit het noordelijk halfrond. Maar misschien hebben jullie daar een feedback op, voor het oosten als navigatie, het is niet het magnetische veld maar het is toch een soort anker voor ons op te richten. een soort houvast in het leven ook.”

Egon: “Ja. Want wat je doet als je met zonsopgang opstaat, is dat je naar de zon kijkt, en zo begint je dag. Je kijkt niet naar het noorden of zo en denkt dan: “Oh daar is het magnetische veld.” Dat is misschien meer voor de scheepvaart.”

Dagritme

Janneke: “Ik vond het altijd interessant om iets te leren doen, in de handeling. Dus

niet per se alleen denken of een benadering. Dat een handeling, bijna iets tastbaars, je de weg wijst. En dan is voor mij de stem is daar een praktijk, ook een dagelijkse praktijk die ik probeer te onderhouden. Dan geeft de zonsopgang een soort ritme aan de dag.” **Louwrien:** “Tuurlijk.” **Janneke:** “Maar ook het onderhouden van een discipline of een ambacht. Hoe kan je een structuur geven aan het leven. Wat ik doe is het eten en het slapen, dat zijn de pilaren, dus ’s ochtends, ’s middags en ’s avonds probeer ik te eten en de zon als dag en nachtritme als pilaren en daartussen probeer ik een praktijk te onderhouden, dus de stem als zijnde, ja, een manier van doen. Dus zo zie ik tijd ook als mens.” **Louwrien:** “Ja bij mij is dat ook zo. Ik ben meestal aan het schrijven, en het is ’s morgens eten, tijd om te schrijven, ’s middags eten, tijd om te schrijven, ’s avonds eten, tijd om niks te doen. Heel belangrijk.” **Janneke:** “Ja dat zie ik ook zo. Maar ik zie niet zo veel mensen die zich dat op die manier realiseren.” **Louwrien:** “Ah, is dat zo?” **Janneke:** “Ik zie het toch als een primordiale levenswijze omdat je lichaam en het licht, het eten en het slapen als een soort werkwijze of levenswijze ziet. En dat dat eerst komt, en daarna pas misschien wat je wilt gaan doen.” **Louwrien:** “Oh ja dat is wel leuk gezegd ja.” **Egon:** “Ik denk dat je helemaal gelijk hebt.” **Janneke:** “Maar ik zie weinig mensen dat doen.” **Egon:** “Ja, dat is een groot probleem.”

Leersystemen en opgroeien

Louwrien: “Kijk we hebben scholen uitgevonden. Ik ben daar helemaal niet voor. En we doen het ook pas 200 jaar geleden. Volgens mij hebben we scholen uitgevonden omdat we de ouders in fabrieken wilden laten werken. Ik denk dat we dat moeten afschaffen die scholen. Want ieder mens heeft een creativiteit. En nu dat ik met *Art Meets Science* bezig geweest ben, omdat Robert Filliou, een Fluxus kunstenaar: “*We have to weave back together with threads of Art, Science and Spirituality.*” Dus wij zijn dat ook helemaal kwijtgeraakt, dat kunst, wetenschap en spiritualiteit de pijlers zijn waarop onze hele cultuur staat. We hebben alleen wetenschap gepakt, in die duistere Middeleeuwen. Professor Prigogine [10], wetenschapper, hij hangt daar,.. Oh! Ik zal je even dit boekje geven... professor Prigogine... om in te kijken, die zegt: “Sorry dat wij jullie 300 jaar hebben laten geloven dat deze wetenschap, die lineaire wetenschap, iets is. Want die is niks. We hebben jullie voor de gek gehouden. En het spijt me dat we dat gedaan hebben.” Dus je ziet zowel in de kunst, als in de wetenschap, als in de spiritualiteit, dat er rond 1890 ja, wordt de drie dimensies worden losgelaten door kunstenaars, ze willen in een multidimensionale manier schilderen. De wetenschapper laat het lineaire denken los en wil chaotische wetenschap realiseren, en spiritualiteit laat een heleboel dingen vrijer. Er komt een duidelijke richting naar de vrije mens. De vrije mens, ieder mens heeft creativiteit. De vrije mens zou eigenlijk vrij moeten kunnen ontwikkelen. Ik wilde nooit naar een

school. Ik heb me op die scholen, dus, toen ik voor tekenen altijd een 10 had en voor taal ook, toen zei de tekenleraar: “Ze moet naar...”, toen ging hij naar mijn vader en zei: “Ze moet naar een kunstacademie.” En hij zei: “Ja als ze dat wilt...” Maar ja dat wilde ik niet. Want ik zag de mensen daar allemaal geïndoctrineerd worden. En eh, nou dus eigenlijk vind ik nog steeds dat we.....Even een tussen... Dus Lama Sogyal Rinpoche, hij is een Tibetaans Buddhist, hij ging in *Art Meets Science and Spirituality in a Changing Economy* in Amsterdam in het Stedelijk Museum, opeens zeggen van: “Kunst, wetenschap en spiritualiteit, daar moeten kinderen als ze jong zijn, voor dat ze zeven zijn, al in geïntroduceerd worden, zodat ze herkennen in welke pijlers ze passen. Nou dat hebben de ouders van mij gewoon gedaan. Ik kreeg alles te horen en te zien wat er is aan godsdienst en wat er is aan wetenschap. Op een leuke manier. En wat er is aan tekenen en schilderen... Altijd al meegenomen naar tentoonstellingen. Dus ehm.... Als wij dat nou gewoon zouden doen met onze kinderen dan, dat is zo simpel. Want dan weet je, dan luister je naar het kind en dan gaat het kind duidelijk maken met welke leraar of lerares het heel graag verbonden zou willen zijn. En er komt dan nog één ding bij dat is, dat je nooit ‘nee’ moet zeggen tegen kinderen. Zo ben ik dus ook opgevoed, dat is een beetje Keltisch. Nee, je zegt nooit ‘nee’ tegen een kind. Je straft het ook niet, voor dingen die het doet. Dat doet de leraar, of de lerares. Pas later hoort het: “Nee nee nee, dat moet je niet zo doen dat moet je zo doen.” Dus die basis die zekerheid, zeven jaar zekerheid die het kind moet hebben om de rest van het leven te kunnen doen, aangaan, die maken wij stuk door weet ik veel welke wonderlijke ideeën.”

Overdracht en de directe perceptie

Janneke: “Ja ik heb veel interesse in de orale traditie. Dat je zeg maar kennis deelt of ervaringen deelt en ook zo de overdracht met anderen hebt. Maar niet per se vanuit een vaststaand geschreven denken of doen, maar in de ervaring.” **Louwrien:** “Ja.” **Janneke:** “Ik werk veel met mensen in workshops en dan denk ik niet: “Oh ik wil mijn techniek aan hun leren, zij gaan dat ook leren in een paar uur.” Maar dan denk ik altijd: “Dit is een introductie in hoe ik dingen benader. Het is een delen.” Het is meer intuïtief ook. Een proces.” **Louwrien:** “Als je denkt aan overdracht en woorden... Kijk zonder woorden zijn wij geen mens. Dat is wel duidelijk: *“Language is not just a tool but the domain which makes us human. It is not that we learn language it is more that language learns us. Man is made by language.”* [11] Dus we kunnen we moeten niet anders dan door taal, iets doen met elkaar.” **Janneke:** “Ja en hoe zie energie en intuïtie?” **Louwrien:** “Ja ik kom daarnaartoe. In die overdracht van taal gaat het niet om woorden maar gaat het om de ‘directe perceptie’ [12]. Dus de overdracht, jij hoort mijn woorden, maar jouw directe perceptie is 60 procent en het

woord is hooguit 40 procent. Dus het woord is veel minder belangrijk dan je zou denken. De directe perceptie, de directe overdracht, daar gaat het om. Dat is waarom je van gezicht tot gezicht met elkaar moet praten. En dat is wat jij ook voelt.”

Twee soorten bewustzijn

Janneke: “Ja. Dus dat is ook meer een onbewuste manier van communiceren. Bedoel je dat ook met directe perceptie?” **Louwrien:** “Eh... Directe perceptie is, eh, onbewust zou je kunnen zeggen. Maar als we het over het bewustzijn hebben, dan wil ik toch even heel duidelijk maken dat we een absoluut bewustzijn hebben en een relatief bewustzijn. In de relatieve wereld heeft alles een begin en een einde, dat is onze dagelijkse manier van denken en doen. Maar een absolute bewustzijn heeft geen begin en geen einde. Dus jouw bewustzijn dat nu in dit lichaam zit met deze naam, heeft al heel veel levens gehad. Misschien als een dier, als een mens, als een ... eh, allerlei vormen die denkbaar zijn. En nu zit het in dit lichaam en direct gaat het weer ergens anders naartoe. Dus dat bewustzijn, dat absolute bewustzijn, heeft geen begin en geen einde, is in jou aanwezig, want ook je kunt je ook alleen maar in dat bewustzijn maken. Dus dat bewustzijn kun je rustig bye bye zeggen. Dat werkt alleen maar als je hier bent in je zesde chakra, dan kun je de dingen niet meer benoemen, en toch kun je die inspiratie... Dus ja, waar zit de overdracht? Zit de overdracht in de absolute werkelijkheid of in de relatieve werkelijkheid? De overdracht zit in de absolute werkelijkheid.

Dus jouw bewustzijn, als het voor het donker gaat slapen, is het in een nog vrij grove vorm van absoluut bewustzijn. Dus het kan nog net zich realiseren dat het in slaap valt. ... Maar, even later, iedere nacht, bereikt het een verlichting. Je weet het zelf niet, want je bent zo ver weg met je relatieve bewustzijn, dat je helemaal niet ervaart dat je door een verlichting gaat. Dan, langzaam, bouwt dat bewustzijn... wordt het weer minder... eh... subtiel. Wordt het weer grover, weer grover, weer grover, jij wordt wakker en je denkt dat je een nacht-lang nergens geweest bent. In tegendeel, je bent door een verlichting heen gegaan en heel vaak wordt je wakker met een briljant idee. Dus dat, die twee bewustzijnen die ook in die overdracht, als wij met elkaar praten, die zijn er altijd. Die... je kunt niet dat scheiden. Dus die directe perceptie waar ik het over had, die komt uit het absolute bewustzijn. Dit hoeft je niet te benoemen...”

Janneke: “Nee.” **Louwrien:** “... Want er is niets te benoemen.”

A-ha moment

Janneke: “Ja, je hebt het over woord. Ik vind het idee interessant over ‘Nada

Brahma: 'de wereld is klank' [13]. **Louwrien**: "Wacht even...'nada brahma'... de wereld is klank... Oh dat is mooi, ja heel mooi." **Janneke**: "Vanuit onze cultuur, nou ja vanuit het Christendom is er vaak gezegd: "Eerst is er het woord." Maar vanuit mijn achtergrond met Indiase muziek zeggen ze eigenlijk: "Eerst is er klank..... vibratie...beweging. En ik heb op één moment, ik was 24, zo een 'a-ha' moment gehad..... Stem. Ik ga verder met de stem....Ik deed textiel op de Rietveld. Ik vond dat nog iets teveel conceptueel, of het was nog niet genoeg ambacht, en ook al hou ik van de materie, de textuur en de structuur, en nou toen kwam dat moment, stem. Dat is heel vitaal, heel intuïtief, ik voelde dat echt. En nou toen ontwikkelde zo dat ik daar met de Indiase muziek in ging leren." Ik vertel het verhaal over toen ik het aha moment had, in de studio van Maria Blaisse aan de Brouwersgracht, mijn studieperiode aan de Rietveld Akademie en uitwisselingssemester in San Francisco, en waar en wanneer ik de CD *John Cage: Solo for Voice 58: 18 Microtonal Ragas* vond, gezongen door mijn toekomstige docente Amelia Cuni. Zij interpreteerde dit werk vanuit de Noord-Indiase Dhrupad muziek. Louwrien wees mij naar het boek van Maria Blaisse dat in de vitrine lag. Ze vroeg hoe oud ik was toen ik met Dhrupad begon, hoe en waar ik daarmee in aanraking kwam, wanneer Cage dit deel van zijn *Song books* [14] gecomponeerd heeft, en of ik hem al had gezien, op een grote foto die in de ruimte gepresenteerd was, waar Cage en Louwrien samen op staan.

Toevalselementen als benadering

Louwrien: "Maar je zou bijna kunnen zeggen dat je eigenlijk ook hoort bij de John Cage mensen. Want door John Cage is de hele kunstwereld naar ... in het einde van de tweede helft van de twintigste eeuw totaal veranderd. Dus er is.. ...Ja het echte aangeraakt" Ik vertel Louwrien hoe ik het interview met haar heb voorbereid met vragen die via toevalsbenadering voorbereid zijn. Een vraag die ik stel is: "Heb je weleens een dialoog met water?"

[Het eten is klaar en we nemen een pauze. We genieten na met een paar dadels.]

Het land en basisinkomen

Janneke: "Je zegt, het land is van de gemeenschap. (...)" **Louwrien**: "Dus de aarde hoort bij de mensen, dus eigenlijk moeten we ons eten krijgen door gewoon een zaadje in de aarde te doen, een plantje te kweken, en daar je maaltijd mee te maken. Nu hebben we dat niet meer want al het land is in handen van mensen gekomen, eigenaren, oh jee je hoeft maar een eetlepel in de aarde te steken en ze komen al schreeuwend op je af van: "Ga van mijn land af!" En eh, dat is voor mij dus het uitgangspunt om te komen tot een basisinkomen. Want als je alle mensen

een basisinkomen geeft kunnen ze eten kopen en de honger die er is, is er alleen maar omdat mensen geen geld hebben om eten te kopen. Dus die fout die we daar maken, die grote fout die we daar maken, door mensen niet in de gelegenheid te stellen eten te kopen, die moeten we herstellen door een basisinkomen in te stellen. En bij dat basisinkomen hoort ook dat je een directe democratie moet maken. Dus daar waar je de stemmen van iedereen hoort. En niet van een politieke partij, of alleen maar een volksvertegenwoordiger. Dus het hele systeem moet veranderd worden en als je dat dus gewoon ziet zoals de mens op aarde komt en verzorgd moet worden door de aarde of door de overheid, ja dan krijg je er een heel nieuw beeld van. En dat zie je ook dat geld geen waarde heeft, maar dat geld een recht is.”

Egon: “Rechtsdocument.” **Louwrien:** “Een rechtsdocument. Het heeft niets met waarde te maken. Het geeft jou het recht om dat en dat te kopen. Dus een uitwisseling te hebben. Dus geld hebben we helemaal in een verkeerd systeem geplaatst. Dus we zitten nu met de gebakken peren. En het wordt wel eens tijd om er iets mee te doen.” **Egon:** “(...) En dat zie je nu ook in China, want daar hebben ze een basisinkomen, maar daar komt het basisinkomen van bovenaf, en wordt het om mensen te... Je maakt een fout of zo, en hup, 50 euro minder. Dat is natuurlijk niet...” **Louwrien:** “Dat is geen basisinkomen.” **Egon:** “Daarom heeft Stüttgen [15] toen dus gezegd, de assistent van Beuys [16]: eerst hebben we een directe democratie nodig, en daarbij een basisinkomen. Maar als je mensen alleen maar een basisinkomen geeft, dan is het een onderdrukkingsmiddel.

Economische modellen en geografie

En om nog even af te sluiten. Dan heb je dus het Rijnlands model... [17]” **Louwrien:** “Oh ja, daar wil ik heen.” **Egon:** “...van economie, dat werd zo genoemd na de Tweede Wereldoorlog, dat wat ze in Duitsland, Nederland en ook in Frankrijk hebben, dat je mensen niet maximaal uitbuit, maar ook een kans geeft, de kansarmen ondersteund, sociale spullen, sociaal geld geeft aan mensen... dus een soort humaner kapitalisme.” **Janneke:** “Bedoel je dat een geografie zich ook in een economie vertaald? Door het Delta, van alle kleine rivieren.” **Louwrien:** “Het gaat Egon om het Rijndelta.” **Janneke:** “Dat een weerslag vindt in de economie.” **Louwrien:** “Het gaat om wat er toen hier gedacht, bedacht en gedaan werd. Wat nu in meer plaatsen in Nederland of in de wereld probeert wordt. Maar hier past het gewoon, hier hebben mensen een bepaald respect voor elkaar.” **Egon:** “Ik bedoel het Rijnlands model, in tegenstelling tot het Angelsaksisch model, dat heet in het Duits ‘*Wirtschaftsmodell*’. Het ‘*Rheinische Wirtschaftsmodell*’ was meer humaan, dat je anderen moet helpen. En dan heb je het Angelsaksische businessmodel.”

Janneke: “Denk je dat het Rijnlands model ook.... Omdat we hadden het eigenlijk

over rivieren en de Rhijn als Delta...” **Egon:** “Zou je kunnen zeggen.” **Janneke:** “Is het ook een geografie die zich vertaalt in hoe mensen denken?” **Louwrien:** “Nou oorspronkelijk wordt dat gezegd ja.” **Louwrien:** “Dat die tussenrivieren heb je, dat zijn eigenlijk bijna grenzen van culturele gebieden. Dus dat wij plotseling grenzen zijn gaan maken die zo maar dwars door een rivier gebied lopen ja dat is ook zo iets wat heel doms was om te doen. Want daarmee is heel veel cultuur verloren gegaan.” **Egon:** “Bijvoorbeeld in Engeland heb je ook een rivier, dat is de Tames, dat is nu precies een rivier...” **Louwrien:** “Ja het gaat er niet om dat er geen rivieren zijn maar oorspronkelijk waren rivieren afsluitingen voor culturele gebieden.” **Egon:** “Ja natuurlijk, dat is natuurlijk zo.” **Janneke:** “Ja ik dacht dat er een relatie mee is, omdat het zo heel open is, omdat er veel vertakkingen zijn.” **Louwrien:** “Oh dat is leuk ja wat je zegt.”

Duurzaam land

Janneke: “Dat je echt moet samenwerken ook. Je moet het coördineren, al die navigaties. Omdat we het ook hadden over hoe je omgeving jouw beïnvloed, en dat je ook jouw omgeving probeert te maken zoals je het fijn vindt. Hoe is de weerslag in de economie?” **Egon:** “Daar gaat ook het boek van Carolyn Steel over, *Hungry City*. Waarom is Londen zo hoe het is? Je kunt zo met je bootje binnenvaren en je spullen uitladen. Dus die hebben nooit een economie gemaakt die in het land spullen produceerden. Die importeerden altijd alles. De granen kwamen uit Nederland. Dat werd door Nederlandse schepen in Polen opgehaald en naar Engeland gebracht. Dat had je toen ook met de bacon en eggs. Dus die eieren kwamen uit Nederland en de bacon kwam uit Denemarken. En de wijn, die kwam uit Bordeaux. Daarom is Bordeaux zo beroemd met de Porto. Port. Dus alles wat ze naar Engeland vervoerd hebben. Al die wijn en zo. En dat kwam door de Tames, daar kun je zo binnenvaren. Als je naar Parijs kijkt...” **Louwrien:** “Dat lukt niet.” **Egon:** “Daar zijn barrages en zo, daar kun je niet zomaar binnen tuffen met je bootje. Dus die hebben om Parijs heen... daar was één grote tuin, om de stad te voeden. De stad werd gevoed door de tuinen die eromheen waren. Dat ging heel lang. En toen hebben ze de fecaliën, de uitwerpselen van de mensen, daarmee hebben ze de tuinen gevoed. Dat heb je niet alleen in Parijs, maar ook in Beijing, en ook in Berlijn, daar had je dat ook. De Chinezen hadden dat natuurlijk al veel langer. Dan heb je dus steden die zichzelf kunnen voeden. En nu heb je steden, als je ziet hoe een grote stad als Londen, waar al dat eten vandaan komt. Maar nu ook al die megasteden, die moeten al dat eten van duizenden kilometers ver weg daar naartoe vervoeren.”

Janneke: “Ja want je had het erover hoe kun je goed zijn voor jezelf: ‘*Inquiry, adem en voedsel*’ [18]. Je eigen lichaam voedt zich ook met iets wat heel direct om het

lichaam is. Dus de adem, de voedsel... Het is iets dat in de nabije handreikte is. Het voedsel gaat naar je mond. Eigenlijk is het heel logisch wat je zegt. Wat zelfstandig, gezond is heeft altijd met het lokale te maken. Met dat wat nabij is.” **Louwrien:** “Ja nabij, precies.” **Egon:** “En nog een ding, het voedsel is het meest intieme contact wat je met je omgeving hebt. Want niets dat je zomaar naar binnen krijgt.” **Janneke:** “.. hmm. ja en lucht en licht.” **Egon:** “Ja goed, ja ook, maar voeding dat stop je bovenin, dat gaat helemaal door je lichaam...” **Janneke:** “Ja licht op zich ook. Dat gaat naar je hersenen, dat maakt hormonen aan. Bijvoorbeeld melatonine, ‘s avonds, daarom willen we ook geen licht want we willen slapen.” **Egon:** “Ja maar licht dat heb je niet ... dat kauw je niet.” **Janneke:** “Ja daar heb je niet dezelfde motoriek in nee.” **Egon:** “Nee.” **Janneke:** “Maar er is wel een transformatieproces met wat er naar je hersenen gaat en zich in hormoon productie omzet.” **Egon:** “Ja natuurlijk maar dat heb je natuurlijk altijd.” **Janneke:** “Nou intiem is misschien omdat je het aanraakt, omdat het zo fysiek is.” **Egon:** “Ja omdat het in je lichaam gaat.” **Janneke:** “Het gevoel van de fiscaliteit.” **Louwrien:** “Materiaal ja.” **Janneke:** “Dat vond ik zo grappig met klank, ik dacht ook vroeger, klank is zo ongrijpbaar, vluchtig, maar toen begon ik te voelen, dat het gewoon materie is.” **Egon:** “Materie.” **Louwrien:** “Ja.” **Janneke:** “Dus dan krijg je een ander besef wat materie is.” **Louwrien:** “Ja, heel mooi.”

De moeder

Janneke: “...omdat we het over aarde hadden... Wat betekend de zwaartekracht als we aan onze moeder denken? Dat is een vraag die in het spontane kwam, met de twee woorden ‘zwaartekracht’ en ‘moeder’. Ik ben met de aarde bezig als anker voor het dag en nacht ritme, dat als een steen in het water valt en dat je dat gewoon volgt. En onze moeder, waardoor wij materie geworden zijn. Als beginpunt.” **Louwrien:** “Zij is geen beginpunt. Onze geest, wat ik net al zei, als je overleden bent, dan moet je bewustzijn opnieuw zoeken naar een andere plek om te groeien. Dus als zo een wezen dat even helemaal geen lichaam heeft, dan denkt van goh weet je wat, ik neem een menselijk lichaam, dan moet ie naar een man en een vrouw, die een seksuele relatie hebben, en hij duikt daar tussen. Dus het begin is niet de moeder of de vader, nee het begin is het bewustzijn, het absolute bewustzijn van een persoon, die een tijd geleden is overleden, die daar tussen duikt. Want die zegt: “Ja ik wil opnieuw een mens worden.” Dan pas begint een zwangerschap. Ja dan is de moeder niet de zwaartekracht zou ik zeggen, maar de gevangene min of meer, van dat bewustzijn dat daar binnen gekropen is. Dus het zit heel, eh...”

Her-boren

Janneke: “Ik had een andere vraag, ik dacht ik ga het niet stellen, maar eigenlijk past ie wel. Kan iemand her-boren worden?” **Louwrien:** “Tuurlijk.” **Janneke:** “Want ik had het woord ‘mens’ en ‘re-born’.” **Louwrien:** “Nou ja dat is precies het verhaal wat ik net vertel. Het is niet precies herboren worden, het is eigenlijk een nieuwe vorm aannemen. Want als je niet voldoende together bent in je mind om te weten hoe dat moet, herboren worden... dus je hebt in Tibet, in het Tibetaans Boeddhisme, heleboel mensen, zoals de veertiende Dalai Lama, dus ze hebben al veertien keer dezelfde persoon herkent. En zie... [Louwrien wijst naar een foto in de studio van haar met de Dalai Lama.] Ja... Ja hij is het hoor. Nou het is een heel gedoe natuurlijk om die persoon te vinden. Die kunnen dat. Die kunnen zeggen, ik wil herboren worden als dezelfde persoon die ik was... Maar de meeste mensen kunnen dat niet. En dan is het gewoon, ja...het lukt je of het lukt je niet. Dus herboren, wat bedoel je precies? Dat je dezelfde Janneke bent, of bedoel je, dat je een nieuw lichaam hebt?” **Janneke:** “Ja eigenlijk had ik er niet de gedacht bij in verband met reïncarnatie. Ik had ‘reborn’ als deel van mijn lijst omdat sommige mensen, als zij mijn werk ervaren, als ze met mijn werk bezig zijn, een soort van reborn gevoel hebben, van alles is nieuw. Een soort van... Even van de kaart met alles wat je dacht en voelde, een soort reborn gevoel.” **Louwrien:** “Ohh... wat zou dat voor gevoel zijn, een ‘reborn’ gevoel? Een herboren gevoel?” **Egon:** “Ik denk dat als je bijvoorbeeld een heilige ziet, dan vindt je dat misschien iets heel gek, of toen jij de eerste keer in je leven het Mondriaan werk zag, en daar ging je heel erg van huilen.” **Louwrien:** “Oh ja.” **Janneke:** “Dat het je raakt.” **Louwrien:** “Het raakte mij heel diep, het werk van Mondriaan, en dan heb je het weer over die streepjes. Die streepjes die jij als Rauschenberg werk ziet. Ja dat heeft Mondriaan dus al veel eerder in 1917 gedaan. En dat, dat hebben we niet hier bij de hand he... Hoe kwamen we hier nou op?” **Janneke:** “Reborn.” **Louwrien:** “Oh ja dat voorbeeld. Ik stond daar voor... Het was in het Krölller Müller, ik was 17, ik stond voor dat schilderij van Mondriaan, en ik ging helemaal huilen, ik ging door de vloer. Ik dacht, als je dit kunt, dat is zo goed. Toen dacht ik nou, er is eigenlijk maar één weg in het leven en dat is kunst. Ga niet iets anders. Jij ook met je stem denk ik. Je moet in de kunst terecht komen.”

Kunst maken

Janneke: “Hoe vind jij dat met kunst maken zonder publiek? Omdat ik een project heb waarmee ik veel met zonsopgang werk...” **Louwrien:** “Kunst maken zonder publiek? Ja natuurlijk heeft kunst geen publiek nodig.” **Janneke:** “Ik dacht, de vogels om mij heen, de bomen, dat is ook publiek. Maar je hoeft niet altijd mensen om je heen te hebben om te uiten en te delen.” **Louwrien:** “Juist niet.” **Janneke:** “Ik zag

ook andere wezens als publiek, als aanwezigheid.” **Louwrien:** “Ja kijk het is een beetje een verkeerd begrip om te denken dat wij publiek nodig hebben. Het is ook een verkeerd begrip om te denken dat geld en kunst met elkaar te maken hebben. In feite, die meneer die de markteconomie bij elkaar heb opgekropt, eh.. David....” **Egon:** “David...” **Louwrien:** “Nee, Adam Smith [19], overleden in 1790, die heeft gezegd: “Moet je luisteren, die markteconomie, kunstenaars die horen daar niet bij.” Kunstenaars hebben geen marktwaardig product. Zij moeten ondersteund worden door de overheid. Wat ik net ook zeg over het basisinkomen.” **Janneke:** “En daar heb je het ook over ascetisch leven leiden, over alternatieve levensvormen?” **Louwrien:** “Nou ja dat hoeft niet meteen, want het kan best dat er een hele rijke meneer of mevrouw is die je dan wilt sponsoren. Maar ik vind als kunstenaar ben je daar gewoon niet mee bezig. Je kunt niet tegelijk daar mee bezig zijn. Met ‘name, fame, en money’, en kunst maken. Dat kan niet! Dan zit je helemaal de zaak te belazeren.”

Inspiratiebronnen

Janneke: “En hoe is het met zoals leven zoals vroeger? Omdat ik ben bezig met het ‘a’ zingen, dat is iets heel oeroudst, en soms denk ik, hoe is dat met het leven nu, in deze moderne wereld? Ik las iets in het boek van Ben...” **Louwrien:** “Oh leuk!” **Egon:** “Jouw boek.” **Janneke:** “Ja. Dat de kinderen.. dat ze eigenlijk wilden leven zoals vroeger en dat de kinderen ook geknipt gras op brood kregen.” **Louwrien:** “Ha!” **Janneke:** “Maar ik las ook dat jij misschien in negentiende eeuwse Zeeuwse kleding gekleed was. En ik vroeg mij af, vanwege mijn eigen perceptie, vanuit de Indiase muziek, de Inca’s... Dat het leven zoals vroeger. Hoe zie jij dat in het nu?” **Louwrien:** “Ik vind dat vroeger is altijd niet nu. Ik ben wel heel lang in die kleren van de Nederlandse eh.... klederdracht gaan lopen, maar het was eigenlijk meer om te ervaren hoe het was wat die mensen allemaal uitgedacht hadden. Dus echt, haute-couture is er niets bij. Dus het was echt mooi om dat te ervaren. Hoeveel jaren heb ik in die kleren gelopen? Ik dacht wel een jaar of vijf. Dus ook een kale kop. Klompen aan. En zo ook naar New York. En daar kwam ik er pas achter, van, dit kan ik niet doen, ik kan niet met mijn Spakenburgse jasje en mijn rok uit... hoe heet het daar?” **Egon:** “Marken.” **Louwrien:** “Marker rok door de ... over fifth avenue lopen met mijn klompjes aan, echt een beetje te dol. Nou dus toen heb ik het daar uitgedaan.”

Collectiviteit en klank

Janneke: “Nu je het hebt over... dan was je in New York, en dat kan je niet doen... Dan heb ik een vraag over collectiviteit. Omdat ik daar heel erg mee bezig ben, met het werk in groepen. Collectiviteit in relatie met vibratie. Omdat ik met klank werk. Jij werkt veel met in het gesprek zijn met mensen... collectiviteit in relatie tot

vibratie. Dus voor mij is dat in relatie met klank, voor jou wellicht in relatie met anderen...” **Louwrien:** “Nou ik vind klank heel belangrijk en vind het ook heel erg passen met collectiviteit. Dat komt ook omdat ik uit een dorp kom. En als je uit de Achterhoek, in mijn tijd, als je uit een dorp kwam, dan hoorde je iemand anders praten en dan zei je: “Oh, die komt van Haart.” of: “Die komt uit Dinxperlo.” En dat kan heel dichtbij zijn, en toch hoor je het verschil. Dus ik vond dat zo iets leuks. Die klanken die je met elkaar creëert, waardoor je dan plotseling een Haartenaar bent, en dat iemand uit Varsseveld meteen hoort: “Oh die komt uit Aalten.” En het geeft zo een tevreden gevoel dat je ergens past, en de woordkeus, en de klank daarop laat zien naar buiten toe. Dat vind ik heel erg leuk ja. Dat is natuurlijk helemaal zoek geraakt. Dat is binnen de kortste keren weg. Maar ja dat is waarschijnlijk waarom ze die oorlog bedacht hebben, om ons te bestelen van onze cultuur. Ja, alles af te pakken, in één keer. Plotseling moest de kunst uit Engeland en Amerika komen. We hadden in Europa helemaal geen kunstenaars meer. Dat is natuurlijk onzin en onjuist. Dus over de oorlog moeten we niet beginnen, dat is de meest afschuwelijke ervaring.”

Ruis

Janneke: “Hoe ervaar jij ruis? Is er iets dat je als ruis ervaart?” **Louwrien:** “Ik hoor de hele dag ruis. Ik heb een ruis in mijn oor.” **Janneke:** “Maar ervaar je dat als ruis ook? Soms denken mensen dat ruis een negatieve waarde heeft. Dat is ruis, dat is niet waar ik het over wilt hebben. Vandaar mijn vraag ook, dat iets ruis kan zijn. Iets wat niet te duiden is, wat niet echt een plek heeft.” **Louwrien:** “A Ha.” **Janneke:** “Omdat we het hadden over taal en cultuur, omdat je het daar duidelijk kan plaatsen, ik kom daar en daar vandaan... En daarna zei je, laten we het niet over oorlog hebben. Toen moest ik aan deze vraag denken. Over ruis. Wat is ruis voor jou?” **Louwrien:** “Ja ruis is natuurlijk iets dat er eigenlijk niet bij hoort. Wat je als bijgeluid krijgt. En dat bijgeluid dat verstoort je directe relatie met die klanken waar je naar luisterde.” **Janneke:** “En is dat een verstoring of een interventie?” **Louwrien:** “Het is een verstoring, vind ik. Het zou ook een interventie kunnen zijn. Maar ik ervaar het wel als een verstoring.” **Egon:** “Ja als je het continu hebt, en het niet aan en uit kan zetten, dan lijkt het mij wel...” **Louwrien:** “Ik denk dat het komt door de bom die een Engels vliegtuig op ons huis gegooid heeft. Daardoor ben je levenslang beruisd.”

Zelf-loze interventie

Janneke: “En als je het over interventie hebt. Ik maak even een lijntje. Wat is een interventie als je in de openbare ruimte ben? Ja ik doe heel veel als een actie, dat is

een soort handeling en dat kun je als een interventie zien.” **Louwrien:** “Een interventie kan een heel goed initiatief zijn. Dus als je een interventie uit een zelf-loze [20] motivatie doet, dan kan het een heel mooi effect hebben. Dus dan is interventie voor mij een heel positief woord.” **Janneke:** “Terwijl het niet iets is dat misschien gepland is of wat mensen verwachten. Anderen kunnen het als ruis zien.” **Louwrien:** “Ja precies, dat is een vooringenomenheid. Dan... ik ga nu even uit van een vrije...kijk... ik zie ieder mens als een kunstenaar. En ik zie ook het realiseren van een wereld waarin het normaal is, Science society, dat is eigenlijk mijn werk, dat is waarmee ik bezig ben. En hoe krijgen we dat voor elkaar? Dan moeten we eigenlijk af van een manier van denken waarin je zegt: “Ik hou daarvan en ik hou niet daarvan.” Dan moet je dus echt compassie gaan denken, leren.” **Janneke:** “Daarom heb je het over zelf-loze interventie.” **Louwrien:** “Ja zelf-loze interventie. Kan een hele goede uitwerking hebben.” **Janneke:** “Ja, en met zelf-loze bedoel je ook dat het niet met een bepaald ideaal of pretentie is van: “Dit wil ik neerzetten.” Maar meer van...” **Louwrien:** “Het ontstaat. Als je dat met voorbedachte rade zou willen doen, dan wordt het al een beetje vervelend.” **Janneke:** “Gemaakt.” **Louwrien:** “Ja.”

Uithoudingsvermogen

Janneke: “Hoe zie jij dat dan met...Ik zal het contextualiseren... Als ik mijn werk met stem doe, dan gaat het ook heel erg met het lichaam als een soort weg, de ademhaling als een soort ritme. Maar dan vroeg ik mij af, hoe zie jij uithoudingsvermogen? Hoe is de grens? Want we hebben het over zelf-loos. Maar wat is uithoudingsvermogen?” **Louwrien:** “Ja uithoudingsvermogen is...” **Janneke:** “Welke buffer hebben we?” **Louwrien:** “Ver kunnen gaan. Helemaal niet over nadenken.” **Egon:** “‘Perseverance’.” **Louwrien:** “Oh ‘perseverance’! Wat leuk.” **Janneke:** “Maar je hebt ook ‘endurance’.” **Louwrien:** “‘Endurance’! Daar ligt ‘endurance’ in de etalage, en ‘perseverance’ is, welk werk van mij?...” **Janneke:** “Nou uithoudingsvermogen is meer ‘endurance’. En ‘perseverance’ is meer vastberadenheid. En ik had het over uithoudingsvermogen. Vanwege dat hele fysieke...” **Louwrien:** “Ja.” **Janneke:** “...dat ik moet...” **Louwrien:** “...opbrengen.” **Janneke:** “Ja maar ik wil het ook verbinden met het zelf-loze. Omdat het ook iets is met ‘waar is de grens met wat ik ken en wat ik niet ken?’” **Egon:** “Is dat ook niet geduld?” **Janneke:** “Ja.” **Louwrien:** “Ja maar het uithoudingsvermogen, als je er niet over nadenkt, dan kun je heel ver gaan. Uithoudingsvermogen is iets dat je niet moet benoemen. Je moet het eigenlijk ervaren, het gebeurd. Als je het gaat benoemen, van: “oh jee, hou ik dit wel uit?” dan ben je eruit.” **Janneke:** “Dus niet gaan begrenzen.” **Louwrien:** “Nee, niet gaan begrenzen.” **Janneke:** “Je moet er ook helemaal met vertrouwen in gaan.” **Louwrien:** “Ja, met vertrouwen.”

Notities

[1] Egon: “Sattva Rajas Tamas zijn de drie Gunas. De juiste balans van de drie Gunas is zeker handig om gelukkig te worden. Teveel Sattva maakt de geest spaced out, teveel Rajas onrustig, teveel Tamas depressief, gehecht. Om dit goed te kunnen plaatsen is meer context door studie nodig.”

Een guna is in de Indiase filosofie en spiritualiteit een fundamentele eigenschap of hoedanigheid van de natuur. Er zijn drie guna's die aan de basis van de gereflecteerde werkelijkheid liggen en deze op een illusoire manier als maya aan ons geestesoog doen voor komen. (...) Ook in het bewustzijn van de mens spelen de drie guna's hun spel en bepalen er de aard van. Deze drie hoedanigheden staan, afwisselend in ruimte en in tijd, in verschillende evenwichtsrelaties tot elkaar. Bron website: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Guna_\(hindoe%C3%AFsme\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Guna_(hindoe%C3%AFsme)), bezocht op 3 mei 2023 om 13 uur 59.

[2] Ramana Maharshi (Sanskriet: ‘Grote Weter’) (India, 1879 – 1950) (geboren als Venkataraman Iyer) was een Indische yogi en goeroe. Na een ingrijpende religieuze ervaring op zijn 17e verliet hij zijn ouderlijk om als sannyassin te leven. Hij bracht 20 jaar lang zwijgend in uren- en dagenlange meditatie door, waarna hij zijn solitaire bestaan enigszins opgaf en een ashram om hem liet vormen. Hij wilde geen leerlingen aannemen of vaste voorschriften geven voor “hoe men een spiritueel leven kan leiden”, maar was beschikbaar voor darshan (het aanschouwen van het goddelijke) door zijn toegewijden, en het beantwoorden van vragen over de Indische meditatie- en yoga-disciplines. Ramana Maharshi stelde dat door zelfonderzoek, de vraag "Wie ben ik?", het mogelijk is om inzicht te krijgen in de ware eigen aard, namelijk ik-loos gewaarzijn. het is de denkende geest die het ik-besef creëert, maar het zuivere bewustzijn waarin dit ik-besef waargenomen wordt is de ware aard. Zijn leven en onderricht gaven de aanzet tot ‘neo-Advaita’, een nieuwe religieuze beweging (New Religious Movement) gericht op onmiddellijk inzicht in de ware, lege aard van het Zelf. Bron website: https://nl.wikipedia.org/wiki/Ramana_Maharshi, bezocht op 3 mei 2023 om 15 uur 41.

[3] Ben d'Armagnac (Nederland, 1940 – 1978) was een Belgische schilder en multi-media kunstenaar. Ben d'Armagnac behoorde tot de internationale voorhoede van performance kunstenaars en nam onder meer deel aan festivals in Bologna en New York en internationale tentoonstellingen in Kassel, Parijs en Wenen. Het werk van Ben d'Armagnac neemt binnen de Nederlandse kunstwereld een heel eigen plaats in. Opgeleid als etser woonde hij na zijn studietijd aan de Rietveld Academie in Amsterdam korte tijd bij Anton Heyboer. Van Heyboer leerde hij zijn leven en zijn kunst zowel fysiek als spiritueel met elkaar in overeenstemming te brengen. Dat leidde tot een hoogst persoonlijk en zeer gevarieerd oeuvre. Zijn leven was een voortdurende strijd tegen de tijd waarin hij leefde. Inherent aan het oeuvre van Ben d'Armagnac is tijdelijkheid. De tijdelijkheid is een kenmerk voor het hele oeuvre dat d'Armagnac ontwikkelt. De meeste installaties en ruimtes zijn alleen nog maar als fotodocumentatie bewaard. Ook de performances zijn meestal uitgebreid gefotografeerd, maar zelden vastgelegd op film of video. D'Armagnac zoekt steeds weer naar een manier om 'neerslagen' van zijn performances te maken. De meest karakteristieke zijn wel de fotografische doeken. Het beeld dat voor d'Armagnac de essentie van een performance belichaamde drukte hij daarvoor af op fotolinnen, op monumentaal formaat. Bron website: <https://www.kunstbus.nl/kunst/Ben+d%27Armagnac.html>, bezocht op 3 mei 2023 om 16 uur 31.

[4] Harish Chandra Johari (India, 1934 – 1999). In 1957 behaalde Harish zijn masters in filosofie, en in 1959 in Urdu aan de universiteit van Lucknow. Zijn Urdu gedichten brachten hem in contact met Sufi meesters. In Jaunpur maakte hij kennis met de traditionele worstelaars, van wie hij veel ayurvedische kennis opdeed, o.m. over ayurvedische massage. In Rampur trad Harish toe tot een cirkel van dichters & muzikanten. De effecten van geluid op het zenuwstelsel en bewustzijn hadden Harish al altijd gefascineerd, en hier kon hij die kennis verder verdiepen. Harish trad toe tot een Naga

Yoga orde, waar een strenge sadhana beoefend werd. Zo moesten de aspiranten alle lichaamsfuncties leren beheersen om dodelijk gif te kunnen innemen & verwerken. Veel van Harish's ayurvedische kennis stamt uit die periode. Toen bleek dat hij volgens zijn horoscoop verondersteld was te huwen, droeg zijn guru hem op zijn dharma te vervullen. In 1962 trad hij in het huwelijk met Prathiba. Samen kregen ze vier kinderen. Om in de buurt van tempels, sadhus & heiligen te kunnen vertoeven en toch zijn gezin te kunnen onderhouden, begon Harish te werken als tempel-beeldhouwer. Harish werkte samen met wetenschappers & geleerden om bruggen te slaan tussen enerzijds de principes van ayurveda, swara yoga, tantra, chakras & mantras, en psychologie, lichaams-chemie & neurofysiologie anderzijds. Hij zag de diepe nood aan praktische vaardigheden voor een gezondere ayurvedische levenswijze, zonder dewelke spirituele ontwikkeling erg moeilijk is. Ook zag hij de nood aan een juister begrip van de ayurvedische kennis. Door zijn samenwerking met westerse geleerden was hij in staat veel bruggen tussen Oost & West te slaan. Hij werd een onvermoeibare lesgever, ayurvedische kok, masseur, en pleitbezorger van dynacharia (dagelijkse routine, waarbij de lichaams-chemie afgestemd wordt op het ritme van onze planeet, zoals: opstaan vóór de zon, eerst naar het toilet, enz...). Vanaf 1976 was Harish meerdere maanden per jaar als lesgever te gast in Amerika & Europa. Bron website: <https://www.yoga-ayurveda.be/documentatie/dada-harish-johari/harish-johari-bio/>, bezocht op 3 mei 2023 om 15 uur 27.

Louwrien raad mij aan om het boek *Dhanwantari* te lezen, wegens mijn interesse in de dynacharia: "Het opstaan voor zonsopkomst en eerst naar de wc, voor je de energie impuls voor die dag ontvangt, dat doe ik al sedert begin 1978. *Dhanwantari* was zijn eerste boek, ik heb het boek indertijd in 1977 voor hem uitgetikt. Of het nog bestaat, weet ik niet." Ik heb een versie gevonden uit 1998. dat waarschijnlijk een tweede versie is, deze heeft ook een andere cover dan de eerste versie. Het boek 'Dhanwantari' kan via internet worden teruggevonden, bijvoorbeeld op: <https://www.simonandschuster.com/books/Dhanwantari/Harish-Johari/9780892816187>, bezocht op 6 mei on 14 uur 09.

[5] Swamiji Narayan Rishi was een Indiase astroloog en leraar van Harish Johari, en ook van Louwrien. Over Swami Narayan Rishi is in 2000 een boekje uitgekomen dat Louwrien heeft geschreven.

[6] Louwrien: "Toen ik zei: '*the time is always now*', citeerde ik de Amerikaanse kunstenaar Viktor Four die in Amsterdam woonde op een schip en bevriend was met Anton Heyboer. Maar de Dalai Lama zegt het ook vaak: "*The time is always now*". Viktor Four had in Zuid-Korea gewoond en in Japan. Daar had hij, denk ik, deze boeddhistische manier van denken opgedaan."

[7] Sri Yukteswar (India, 1855 – 1936) werd geboren onder de naam Priya Nath Karar. Hij was een Indiase monnik en yogi, en goeroe van o.a. Paramahansa Yogananda. Yukteswar was een Jyotisha (vedisch astroloog), Kriya yogi en vertolker van de Bhagavad Gita en de Upanishads, en de Bijbel, educator, schrijver en astronoom. Bron website: https://en.wikipedia.org/wiki/Swami_Sri_Yukteswar_Giri en <https://nl.wikipedia.org/wiki/Yoekteswar>, bezocht op 3 mei 2023 om 14 uur 38.

[8] Mahavatar Babaji vroeg Sri Yukteswar een boek te schrijven waarin de hindoeïstische geschriften en de christelijke Bijbel met elkaar vergeleken werden. Dit boek zou uiteindelijk in 1894 uitkomen onder de naam *Kaivalya Darsanam*, ofwel *The Holy Science*." Bron website: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Yoekteswar> bezocht op 3 mei 2023 om 14 uur 43.

"The work introduced many ideas that were revolutionary for the time – for instance, Sri Yukteswar broke from Hindu tradition in stating that the earth is not in the age of Kali Yuga, but has advanced to Dvapara

Yuga. His proof was based on a new perspective of the precession of the equinoxes. He also introduced the idea that the sun takes a 'star for its dual', and revolves around it in a period of 24,000 years, which accounts for the precession of the equinox. Research into this theory is being conducted by the Binary Research Institute, which produced a documentary on the topic titled *The Great Year*, narrated by James Earl Jones. Bron website: https://en.wikipedia.org/wiki/Swami_Sri_Yuktswar_Giri, bezocht op 3 mei 2023 om 14 uur 54.

[9] Cristóbal Cobo Arizaga (Ecuador, 1967) is directeur van Quitsato, een archeo-astronomisch multidisciplinair wetenschappelijk project gebaseerd op onderzoek en ontwikkeld vanuit de Equinoctial Andes, in relatie met Ecuador en het archeologisch erfgoed. Quitsato kijkt ernaar uit niet alleen te leren over het bestaan en de functionaliteit van archeologische vindplaatsen met behulp van digitale technologie, maar is ook geïnteresseerd in een permanent werk van verspreiding, projectie en redding van vindplaatsen. Het project heeft diverse erkenning gekregen als het beste project op het gebied van wetenschappelijke en technologische innovatie aan verschillende Andes-universiteiten, door UNESCO, de Wereldorganisatie voor Intellectueel Eigendom, en als boodschappers van vrede. Ook was Cristobal oprichter van de SIAC International Society on Astronomy in Culture. Secretaris-generaal van de SEAC Equatorian Society for Astronomy in Culture), evenals oprichter van de Quitsato School in Cambaye, Ecuador, naast het vertegenwoordigen van het land op diverse academische conferenties over onderwerpen die verband houden met regionale geschiedenis, archeoastronomie van de Andes, astronomie in cultuur en geografie. Bron website: http://filux.info/exp_cristobal_cobo.html, bezocht op 3 mei 2023 om 16 uur 15. Vertaald uit het engels.

[10] Ilya Prigogine (Rusland, 1917 – 2003) was een Belgisch fysisch chemicus en wetenschapsfilosoof. In 1977 ontving hij de Nobelprijs Scheikunde voor zijn bijdrage tot de thermodynamica van niet-evenwichtsprocessen, in het bijzonder de theorie van dissipatieve structuren. Buiten de kring van de vakmensen werd Prigogine bekend om zijn boek uit 1980, met coauteur en medewerkster Isabelle Stengers: *La nouvelle alliance* (Nederlandse vertaling: *Orde uit chaos*, 1985) – het verhaal van de nieuwe dialoog tussen mens en natuur. Hierin vatte Prigogine de theorie samen in de bewering dat in biologische en sociologische systemen de evolutie niet tot chaos leidt, zoals de klassieke thermodynamica lijkt te leren, maar tot een steeds toenemende organisatie. Bron bezocht: https://nl.wikipedia.org/wiki/Ilya_Prigogine, bezocht op 3 mei 2023 om 14 uur 12.

[11] Louwrien: “Dit is gezegd door Francisco Varela tijdens zijn interview dat de AmSSE filmcrew met hem had in september 1989 in Parijs.”

[12] Louwrien: “De term ‘*direct perception*’ of ‘directe perceptie’ hebben wij overgenomen uit het Tibetaans Boeddhisme, dat is de meest volledige boeddhistische kennis. Alle andere vormen van boeddhisme zijn kleinere overdrachten. Zen boeddhisme uit Japan bijvoorbeeld bestaat ook binnen het Tibetaans boeddhisme in een bepaalde school ervan.”

[13] Titel van het boek *Nada Brahma The World Is Sound – Music and the Landscape of Consciousness* geschreven door Joachim-Ernst Berendt in 1999.

[14] John Cage heeft de *Solo for Voice 58: 18 Microtonal Ragas* in 1970 gecomponeerd.

[15] Johannes Stüttgen (geboren in het tegenwoordige Tsjechië, 1945) is een Duitse kunstenaar en schrijver, en tevens aandeelhouder van de Omnibus voor Directe Democratie. Het maatschappelijk engagement van Stüttgen is sterk gebaseerd op de ideeën van Joseph Beuys, bijvoorbeeld het ‘*Erweiterten Kunstbegriff*’ (uit het Duits vertaald: ‘Het verruimde kunstbegrip’), sociale sculptuur, de

Duitse beweging voor directe democratie, en antroposofie. Bron website: https://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_St%C3%BCtgen, bezocht op 3 mei 2023 om 16 uur 04. Vertaald uit het Duits.

[16] Joseph Heinrich Beuys (Duitsland, 1921 – 1986) was een Duitse kunstenaar, leraar, performancekunstenaar en kunsttheoreticus wiens werk concepten van humanisme, sociologie en antroposofie weerspiegelde. Hij was een van de oprichters van een provocerende kunstbeweging die bekend staat als Fluxus en was een sleutelfiguur in de ontwikkeling van Happenings. Beuys staat bekend om ‘Het verruimde kunstbegrip’, waarin de ideeën van sociale beeldhouwkunst mogelijk de samenleving en de politiek zouden kunnen hervormen. Hij hield regelmatig openbare openbare debatten over een breed scala aan onderwerpen, waaronder politieke, ecologische, sociale, en culturele kwesties op de lange termijn. Bron website: https://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_Beuys, bezocht op 3 mei 2023 om 16 uur 58. Vertaald uit het Engels.

[17] Het Rijnlands model is de naam die gebruikt wordt voor een systeem van maatschappelijke ordening. Het wordt meestal gebruikt als een alternatief voor het zogeheten Angelsaksisch model waarbij alle ruimte aan de krachten van de vrije markt wordt gelaten en de overheid zich zo veel mogelijk afzijdig houdt. Dit laatste wordt ook wel neoliberalisme genoemd, een moderne variant op het *laissez-faire* kapitalisme. Het Rijnlands model veronderstelt een samenwerkingsbereidheid tussen overheid, werkgevers en werknemers. In Nederland is dit het poldermodel, in andere landen kent men het corporatisme. Daar waar de tegenstanders van het Rijnlands model vooral aandringen op loonmatiging, deregulering, en privatisering als nuttig voor de economische vooruitgang, zien de aanhangers van het Rijnlandse model vooral de betrekkelijke consensus tussen de diverse partners, het goede opleidingsniveau van de bevolking, de stabiliteit en de afwezigheid van al te scherpe misstanden als belangrijke voorwaarden voor de technisch-economische ontwikkeling. De inkomensverschillen zijn relatief klein, en er bestaat een uitgebreid sociaal vangnet in de vorm van uitkeringen en verplichte verzekeringen. In deze zin wordt ook wel van de sociale verzorgingsstaat gesproken. Bron website: https://nl.wikipedia.org/wiki/Rijnlands_model, bezocht op 3 april 2023 om 11 uur 57.

[18] Egon lichtte dit toe per email: “Dit is uit een boekje over Ramana Maharshi. Ramana noemde deze drie dingen die je kunt doen nadat hij werd gevraagd hoe het echte ik realiseert kan worden:

1. Vichara, zelf onderzoek, zie ook pdf *Who am I* van Ramana Maharshi.

2. Rustig en diep ademen. Want de adem correspondeert met de geest en die wordt rustig door rustig te ademen. Maar niet forceert ademen zoals Pranayama. Ramana was daar heel erg op tegen want dat kan zonder kundige leraar heel erg schadelijk zijn, hij was ook heel erg tegen Tratak, in een Licht kijken zoals je het in het boek van Harish Johari, *Dhanwantari* tegenkomt, niet doen, nooit, kan grote beschadigingen in je hoofd veroorzaken.

3. Hoofdzakelijk Sattvic voedsel want dat helpt de innerlijke lichamelijke irritaties te voorkomen en de geest kalm en helder te houden, dus meer in ons natuurlijke staat van geest. Nog voorbij de extase en zaligheid....”

[19] Adam Smith (Schotland, 1723 - 1790) was een Schotse moraalfilosoof en een pionier op het gebied van de politieke economie. Adam Smith was een van de belangrijkste figuren van de Schotse verlichting. Hij is de auteur van *The Theory of Moral Sentiments* en *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Dit laatste werk, meestal afgekort als *The Wealth of Nations*, wordt beschouwd als zijn magnum opus en het eerste moderne werk in de economie. Smith wordt alom genoemd als de vader van de moderne economie. Ook wordt hij beschouwd als een van de

grondleggers van het klassieke liberalisme. Hij was van mening dat het nastreven van het eigen individuele belang ook in het grootste maatschappelijk belang zou resulteren. Want: *"By pursuing his own interest (the individual) frequently promotes that of the society more effectually than when he really intends to promote it."* Eigenbelang mag echter niet verworden tot egoïsme, zo stelt Smith in zijn moraaltheorie. Een mens moet er voor de ander zijn: *"To feel much for others and little for ourselves; to restrain our selfishness and exercise our benevolent affections, constitute the perfection of human nature."* Bron website: https://nl.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith, bezocht op 3 mei 2023 om 17 uur 07.

[20] Egon lichtte deze Boeddhistische oefening toe: "Toegepaste zelfloosheid een belangrijk Boeddhistisch begrip. Het is heel belangrijk om zelfloos goed te verstaan. De leraar van Louwrien, Lama Yeshe, zegt dit over selflessness: *"The ego's misconceptions about reality... keeps us in bondage, whether it be the iron bondage of worldly existence or the golden bondage of a spiritual way of life. The iron bondage is our continual mental and physical suffering in the cycle of dissatisfied existence known as samsara, while the golden bondage is that of being enslaved to misconceptions and false philosophies. . . The highest goal is to be free of all bondage."* Lama Thubten Yeshe

Colofon

Tekst geschreven door Janneke van der Putten met dank aan de transcriptie van de audio opname tijdens het gesprek met Louwrien Wijers en Egon Hanfstingl. Gemaakt als deel van Janneke van der Putten's onderzoek tijdens haar studiebeurs bij CrossYart, 3 mei 2023, Rotterdam.

Contactgegevens

Janneke van der Putten

info[[@](mailto:info@jannekevanderputten.nl)]jannekevanderputten[[dot](mailto:info@jannekevanderputten.nl)]nl

www.jannekevanderputten.nl

Louwrien Wijers

www.louwrienwijers.nl